

MAKEDONSKI NARODNI NOSII — LE COSTUME NATIONAL EN MACEDOINE — THE NATIONAL DRESSES OF MACEDONIA. Redakcija, izbor materijala i uvodni tekst: V. KLIČKOVA. Tumač tabla: V. KLIČKOVA i A. PETRUŠEVA. Ilustracije: M. MALAHOVA i O. BENZON. Krojevi: V. PETROVA i F. STOJMIROVA. Veliki folio-format sa 61 tablom (46+15), trojezičnim uvodom na str. III—XIV i tumačenjem tabla na 42. str. Višebojni tisak: »Ljudska Pravica«, Ljubljana. Izdavač: Etnološki muzej, Skopje 1963.

Godine 1964, s nevelikim zakašnjenjem, jer je na koricama tog djela kao vrijeme izdanja označena god. 1963. — godina teške katastrofe ovoga grada — izdao je Etnološki muzej u Skoplju svoje djelo »Makedonski narodni nosii — Makedonske narodne nošnje« u obliku reprezentativne mape s bogatim sadržajem u mnogobojnom tisku. Iznenađuje da se ni dvije godine nakon objavljivanja ovog djela u našoj javnosti o tom nije čula riječ ni od stručnjaka. A ipak se u našoj javnosti uvijek iznova postavlja pitanje našega folklornog kostima kao jedan od onih problema koji traži svoje rješenje ne samo s naučnoga, teoretskog aspekta nego i s praktičnoga, priuđenog za mnogostruku upotrebu u našim novim uslovima realnog iskorišćivanja vlastitih rezervara pa i onih s kulturnog područja.

Zato je toliko radosnija pojava ovo djelo škopskog Etnološkog muzeja. Katastrofa potresa oteгла je izdanje ovog deset godina pripravljanog djela, ali bez težih posljedica. I ovo malo zakašnjenje, a i stanje koje sad nakon potresa postoji u ovom muzeju, potiče nas da ovaj našoj ustanovi posvetimo posebnu pažnju. Doista radnoj zajednici ovoga našeg muzeja treba odati svako priznanje u njezinu cjelokupnom radu i nastojanju. O tome govore postignuti rezultati od oslobođenja do danas, a osobito nakon potresa. Treba, naime, znati da su stručnjaci, preuzevši ovaj muzej nakon rata i okupacije, u njemu našli pustoš. Bogate kolekcije skupljene u ovom muzeju prije drugoga svjetskog rata, u ratnom su vihoru najvećim dijelom uništene, a i ono što je preostalo bilo je teško oštećeno, pa je zapravo trebalo muzej iznova stvarati i opremiti počinjući taj posao s osnovnim prikupljanjem građe na terenu. Do danas ne samo da je gubitak obilato nadoknađen nego se i ne spominje više koliko je u to uloženo truda i onoga nevidljivog rada koji u svakoj ustanovi ove vrste ostaje zatvoren u radionicama stručnih radnika. Uspjeh je očitiji što se u muzejskom prikupljanju i sređivanju odmah pristupilo i naučnoj obradbi skupljene građe pa tako i ovo djelo o narodnoj nošnji proistječe iz tih poslova. I nakon potresa, u kojem su srećom muzejske zbirke, osim keramike koja je znatno oštećena, ostale pod žbukom i prašinom u gotovo ruševnoj zgradi, kolektiv ove ustanove ponovno se prihvatio posla i iz rasula pod najtežim uvjetima spasio, očistio i ponovno sredi sistematske zbirke u svojim dobro opremljenim spremištima. Sve je to posvršavano u tako kratkom roku da je muzej doskora otvorio novu izložbu u velikoj dvorani svojih prostorija, o čem bi vrijedilo posebno progovoriti.

Djelo »Narodne nošnje Makedonije« sastoji se od 46 tabla slikovnih prikaza, 15 tabla nacрта krojeva s uvodnim tekstom i s objašnjenjem tabla u pogovoru. Uporedo s makedonskim tekstom dan je i prijevod na francuskom i engleskom jeziku. (U francuskom se naslovu potkrala tiskarska pogreška koja je u našem citatu ispravljena.) Nimalo lak zadatak ovih prijevoda, s otvorenim pitanjem lokalnih naziva, izvršili su uglavnom muzejski stručnjaci (autori prijevoda: Z. Ličenoska, J. Leech, V. Mostrov). Sintetski predgovor sa sažetim pogledom na makedonske narodne kostimne varijante u njihovom razvoju dala je Vera Kličkova, direktor muzeja i urednik ovoga djela, a objašnjenja u pogovoru dale su ona i kustos muzeja Anica Petruševa. U svemu prikazano je osam ženskih i pet muških kostima, ostajući pri tom u okviru svadbenih modaliteta. Ali obradba pojedinih kostimnih varijanata nije shvaćena šablonski pa su pojedine nošnje prikazane u više ili manje priloga, već koliko je tražio iscrpan prikaz svake od odabranih varijanata. Tako npr. veoma složena nevjestinska odjeća iz Marijova obasiže četiri table i krojevni prilog, a još bogatija mijačka ženska nošnja čak i pet tabla sa šestim listom krojeva. Sve su ilustracije izvedene u tehnici preciznog i dobro reproduciranoga višebojnog tiska što djeluje na onu potrebnu atraktivnost, bez koje danas nema ove vrste publikacije s ma koliko ozbiljnim namjerama. Reprodukciji su kao podloga služili izvrsni originali kako su ih izradile dvije aka-

demski slikarice, tada zaposlene u muzeju, Olga Benzon i Marija Malahova, od koje potječe pretežan dio figurativnih likova i detalja. Pojedine su nošnje protumačene tako da je najprije prikazana čitava nošnja u cjelini. Na žalost, a to je vjerojatno samo zbog štednje kod ovako skupe publikacije, kod svake se nošnje ostalo samo kod frontalnog stava, dok je za studij, a i za primjenu važno upoznati i lik s leđa in toto, pa i elementi oglašnja kao npr. sokaj, kocelj i druge varijante pokrivala i pletenica mogu tek na taj način doći do ispravnog prikazivanja. Zatim slijede listovi na kojima su odijeljeno prikazani dijelovi iste nošnje u ne shematskom, a ipak realističnom poretku koji ovom djelu daje posebnu svojevrsnu vrijednost. Tu se ogleda veoma pozitivan pristup svojoj materiji kako se u tom pokazuje osobito rad slikarice M. Malahove, koja je doista uspjela usvojiti sav taj bogati i šaroliki inventar, a uz obilatu suradnju u tom sa strane etnologa V. Kličkove. U teškom pitanju kako da se grafički izrazi lik folklornoga muzejskog manekena kao nosioca zadane kostimne cjeline, ovdje se pošlo za sada najboljim putem, tj. tako da figura ostaje samo podređeni nosilac ruha, a da ipak ljudski lik nije brisan u pretjeranoj shematizaciji. Zato je neupadnji lik pridržan kao tipični predstavnik iz svoga kraja. U isto vrijeme kostim i figura obrađeni su u umjerenom realizmu, što se danas može smatrati najpovoljnijim rješenjem, koje u isti mah odgovara i studijskom tretmanu kostima i umjerenom, a ipak privlačnoj dopadljivosti ovakvih ilustracija, što je potrebno za šire prihvaćanje djela u čitalačkim redovima. Na posljednjem listu svake varijante doneseni su razvijeni krojevi pojedinih, ali samo glavnih odjevnih elemenata. Uz korisne, iako za stručnjaka i suviše sažete napomene u pogovoru, ovako koncipiran grafički i tekstovni prikaz ipak pruža dovoljno podataka da se po tomu može upoznati svaka od odabranih kostimnih cjelina.

Ma da je tu prikazano svega trinaest kostima, ipak već i po ovom izboru možemo vidjeti koliko je bogatstvo staloženo u ovom poglavlju makedonskoga likovnog folklora. Doista, naše zemlje, u prvom redu Makedonija i sjeverna Hrvatska (ubrojivši amo Slavoniju i dodavši Baranju) još su uvijek u tom pogledu prava riznica drevnih kulturnih vrijednosti, još uvijek moćnih u svom donedavnom postojanju, a tako malo poznatih u vrednovanju kulturnohistorijskom i dokumentarnom, i pored sveg banaliziranja u današnjoj folklornoj primjeni, gotovo nepoznatih u studiju naše kulturne baštine. Ali i ta će riznica doskora opustjeti, presušit će njeni skroviti izvori, jer ih životna nužda zatire u njihovu posljednjem postojanju, jer ih život nužno i veoma brzo odbacuje. Mi sami, umjesto da ovu od života odbačenu, a ipak historijski i kulturno izuzetno vrijednu građu sačuvamo na najprikladniji način, položivši je u trezore naših muzeja, odbacujemo je kao bezvrijednu starudiju, kao signum naše zaostalosti. Suštinski naopako stajalište po kojem po staroj uzrečici zajedno s vodom iz korita izbacujemo i dijete... Osiromašujemo tako iz dana u dan i lišavamo se onoga čime bi drugi na našem mjestu znali značaki postupati pa i pretvoriti u realnu monetu. Ali, razumije se, ne tako da započnemo s velikom rasprodajom svoga originalnog dobra, što se kod nas uistinu događa, a uz to prepuštamo drugima da počnu dokazivati kako se tu radi o sasvim osobitom i vrijednom kulturnom i umjetničkom dobru. Zato nam po svemu tomu to korisnije dolazi ovakav izvrstan izbor u prikazu bar nekih varijanata naše narodne nošnje, kako je to učinjeno u ovom djelu skopskoga muzeja. Izbor je izvršen doista sa suverenim poznavanjem vlastite građe, jer nije lako iz obilja bujnih specifičnih oblika, kako ih naš jug još uvijek posjeduje u živoj slici, odabrati upravo ono po čemu će taj bujni svijet biti najbolje prikazan. Treba, naime, pri tome misliti na čitaoca koji uopće nije upoznat s pojedinostima opsežnoga kompleksa makedonskih narodnih nošnja. Hoće li to biti domaći čitalac ili, vjerojatnije, neki radoznali stranac, koji će s većim interesom prihvatiti ovu mapu, nego što je to lijepo djelo do sada primljeno u našoj javnosti, jer eto vidimo, prolazi već treća godina, a ovo je izdanje ostalo zasjenjeno mnogo čime, svim mogućim sportskim rekordima i aktuelnim tehnicizmima, svim onim od čega kulturni čovjek današnjice već odvraća pogled, umoran i prezasićen, i opet se jednom vraća nepresušnom vrutku narodnoga stvaralaštva.

Iz obilja građe kojom raspolaže skopski Etnološki muzej izabrane su, dakle, ponajbolje varijante muškog i ženskog ruha s nezatnom prevagom ženskoga kostima kako to proizlazi iz stvarnih podataka o donedavnom postojanju. Ženska

je odjeća obrađena u najsvečanijem, ujedno i najznačajnijem nevjestinskom modalitetu, što kod muškoga kostima nije tako odlučan momenat. Kao prva ili za-pravo uvodna varijanta predstavljena je krivorečka nošnja iz okoline Kumanova. Iz mnoštva pojedinih elemenata ovoga bogatog ruha spomenut ćemo tek jedan. To je vez na rukavu i na skutima nevjestinske košulje tunike u kojem je do vrhunca izgrađen arhaičan, gotovo hijeratski stil onoga tekstilnog dekora, što iz ranomedievalne tunike-paragaude ulazi u naš kulturni posjed. U idućoj varijanti u košulji iz Skopske Crne gore ukrasni vez zadržao se u stilskoj kompoziciji kojoj doslovnu usporedbu pokazuju nalazi u ranokršćanskim katakombama. Bujna polihromija makedonskih vezova u ovoj se varijanti smiruje u dubokom crnilu, u konačnom izlazu iz svih nijansa crvenila, a s likovnim sadržajem tonski naj-dublje helenističkoga grimiza. Dalje je skupina iz Pologa zastupana s dvije varijante, s tzv. podgorskim ruhom iz sela u okolini Tetova i s poljanskom, tj. nizinskom nošnjom iz okoline Gostivara. Iz kompleksa mijačke nošnje odabrano je nevjestinsko ruho iz Galičnika. Razgledajući otmjeni sklad ove nošnje, jedne od naših najboljih folklornih kostimnih cjelina uopće, pitamo se kako to da Galičnik, Lazaropolje, Tresnoče i ostala velika mijačka naselja ostaju danas pusta. Ova lijepa naselja propadaju i pored toga što su najbolji napori makedonskih kulturnih radnika, pa i etnologa, upravljani na teško pitanje o iseljivanju iz ovih naših planinskih krajeva.

Dalje, uz nošnje iz okoline Debra i one od Prilepa, posljednje table ovog djela donose ruho nevjeste iz Marijova. Ovaj kraj uz rijeku Crnu pravo je skrovište prastarih dobara koje se tu staložilo u čudesnim slikama kakva, je npr., i ova nošnja. Ali i osim ove jedne varijante, sve ostalo ne samo u nošnji i nakitu nego sav arhaični marijovski inventar zajedno sa sasvim izuzetnim ambijentom ovoga kraja, sve to trebalo bi u cjelini zahvatiti, utvrditi i sačuvati u trajnom muzejskom posjedu. To je, naime, onaj moćni sadržaj po komu su makedonski Slaveni održali svoj etnički opstanak i pored svih historijskih kataklizama što su ih u njihovu zavičaju sustizali sa svih strana. Ako igdje a ono u Marijovu još i sad živi slavenska starina i mi je tu možemo naći i upoznati sve do njenih naj-dubljih osnova, onako kako su te osnove položene u životu ovoga naroda još tada kad je vihor velike seobe naroda slavenska plemena bacio u Povardarje, na topli visoko razvijeni i bogati jug. Tu se slavenska starina stopila s još dubljim elementima, s prabalkanskim naslijeđem, kako to u predgovoru ovog djela naglašava autorica V. Kličkova. Tako još i dalje unazad od seobe naroda, mnogo dublje u vremenskom slijedu, po materijalnom inventaru ovih naših krajeva možemo pratiti tok kulturnog razvoja i svarivanje raznorodnih etničkih preslojivanja sve do u osvit ljudskoga postojanja u ovoj zemlji nadomak drevnoj Egeji.

S ovog aspekta djelo »Makedonske narodne nošnje« zadobiva punu cijenu. U njem nalazimo svu složenost etničkih procesa, kompliciranu strukturu kulturnog pretapanja od prapočetaka ranih egejskih kultura pa sve gotovo do suvremenosti. Sve to konačno rezultira u živu organizmu današnjeg makedonskog naroda. Rukovodiocu Etnološkog muzeja u Skoplju i autoru ovog djela Veri Kličkoj, njenim suradnicima na ovom djelu, a i čitavom kolektivu ove naše skromne a jedinstvene ustanove doista treba zahvaliti na svemu što nam pružaju u ovom djelu sa željom da na ovom uspjehu i dalje ovako pozitivno izgrađuju našu etnologiju.

Marijana Gušić

VINKO MÓDERNDORFER, LJUDSKA MEDICINA PRI SLOVENCIH. Sloven-ska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana 1964, 437 str.

Narodna medicina najstarije je narodno iskustvo koje je prenošeno s genera-cije na generaciju. Kirurški zahvati, zahvati za zaustavljanje krvi i zacjeljivanje većih ili manjih ozljeda poznati su u narodu već od prvih početaka zajedničkog života, a sredstva, koja su se za to upotrebljavala, zavisila su o stupnju razvoja društva. Tako su i upotreba trave, baruta, duhana ili drugih sredstava za posipanje